

plébániatemplomban a szentmiséken énekelnek.

2002. őszétől kezdve Kirkósa Júlia, a Kolozsvári Állami Magyar Opera művésze vállalta a kórus tagjainak énektechnikai felkészítését. Idén elnyerték a Romániai Magyar Demokrata Szövetség Communitas alapítványának alkotói ösztöndíját.

A Vox Turturis kamarakórus *Flórián Gergely* vezetésével ezúttal, az Orlay utcai Örmény Katolikus Templomban, szeptember 26-án pénteken Palestrina ötszólamú motettáiból összeállított műsort adott elő.

Zenét, zenei műsort leírni nehéz. Legyen elég talán annyi, hogy nagyon szépen, nagyon élvezetesen szerepelt a fiatal, ízig-vérig profi együttes, amelynek hangversenyét a templomban szolgálatot teljesítő Vahan Hovagimian és Leszkovszky Pál atya is végighallgatta.

A magas színvonalon, élvezetesen előadott Palestrina-motetták után az igen nagy számú hallgatóság az előtérben szerény (szendvicses-üdítő, azaz templomhoz illő) állófogadáson vett részt. A falakon ragyogó kódexképek jelenlétében a beszélgetés értelmes volt és meleg jókedvet árasztott.

Az egész este pedig szép összeget eredményezett, amelyet az EÖGYKE és a FÖÖ a templom tatarozására fordít.

Nem először már, de azt kell mondanunk: kár, igen nagy kár, és méltánytalan dolog, hogy a magyarországi sajtó soha sem érdeklődik az efféle örmény kisebbségi élet iránt (ezúttal is csak a kerületi lap képezte a kivételt). Pedig a nemzetek és kultúrák közötti, sokat emlegetett hídépítést az efféle, egymásra figyelő, magas színvonalú (nem föltétlenül magas szintű, előkelőségek által megtisztelt) műsorok, találkozók jelentik. De láthatóan mi, örmény származásúak csak akkor vagyunk érdekesek, ha éppen valami botrány tör ki nálunk.

Vonjunk vállat a mellőzésre. Jobb a 26-án eluralkodó szépségre és értékekre, a kedves, otthonos, ünnepélyes hangulatra emlékezni s inkább eszünkbe se jusson, hogy botrányok árán keltsünk érdeklődést.

Bizonyosak vagyunk benne, hogy a hangversenysorozat további részei is hasonló értéket és színvonalat fognak képviselni.

(szerkesztőség)

*****

Az örmény település

Az itt következő szöveg - némi rövidítéssel - a *Gyergyó története* című, 1910-ban Gyergyószentmiklóson kiadott monográfia VI. fejezete. A könyv szerzője *Kölonthe Béla* főgimnáziumi tanár, a mű alcíme igen érdekes: *Tekintettel a nemzetiségi kérdésre*.

Az önmagát reprintnek nevező újrakiadásról azt kell mondanunk: jó, hogy a gyergyószentmiklósi Mark House megjelentette, bár a szöveg újrasedése (számítógépes beírása) túlságosan is hibagazdag.

Ám lássuk a szerző majdnem száz évvel ezelőtti szövegét.
(A szövegben előforduló román helységneveket felülbírálat nélkül, a szerző majdnem száz évvel ezelőtti írásmódja szerint vettük át.)

Az Erdélybe való település előtt körülbelül kétszázötven esztendőn át szomszédjai voltak az örmények Gyergyónak. Moldvában Foksán, Tekucs, Berlád, Hokná, Román, Jassy és Botosan nevű városokban laktak. E régebbi lakóhelyük magyarázza meg azt, hogy nem egy tősgyökeres örmény családnak oláh hangzású és jelentésű a családneve.

Miután foglalkozásuk a kereskedés, különösen a marhakereskedés volt, valószínű, hogy a baromtenyésztő székelyekkel már jóval betelepülésük előtt érintkezésben voltak a piricskei (ma békási) szoroson át.

1654-ben telepszik le Gyergyóban Hörcz Azbej és testvére, Vártig. Ezek a legelső települők. Miután a szék és a székelység szívesen látta a békés, derék családot, utána jöttek többen, annál szívesebben, mert Moldvába is a kényszerűség kergette és tartotta az elárvult népet. Tipikus városalkotó faj ez, miután életmódja is csendes városi élethez köti. /.../

Így történik meg, hogy a moldvai folytonos zavaroktól, a tatár és kozák szomszédságtól méltán tartó örménység felkerekedett és a piricskei szoroson át Gyergyóba jött. Ez történt 1669-ben.

Apaffy fejedelemhez követeket küldtek azzal a kéréssel, hogy amíg a moldvai zavarok elmúlnak, engedje meg nekik a Gyergyóban való ideiglenes tartózkodást. Apaffy Mihály, de különösen nagyeszű kancellárja, Teleki Mihály szívesen teljesítette a kérést. Az örmények tehát két évig mindnyájan itt laknak Gyergyóban.

Majd amikor helyreállt a tartósan ígérkezett Moldvában a béke, aktuálissá lett az örménység között az állandó otthon kérdésének elintézése. Ez a nehéz kérdés két pártra bontotta az összetartó népet: a kisebbikkel a régi otthon utáni vágy elfeledtette a szenvedést, visszavágyott, vissza is ment Moldvába; a nagyobb előtt úgy látszik súlyosabb volt a megpróbáltatás, mint az elhagyott tűzhely emléke, mert ez elhatározta, hogy engedélyt kér Apaffytól az állandó letelepedésre. A fejedelem szívesen fogadta az örmény küldöttséget és örvendve a hasznavehető, értelmes kereskedő és iparos elemnek, örömmel adta meg az engedélyt. Erre az örménység széteszlott és letelepedett Szentmiklóson, Szépvizen, Besztercén, Görgényben, Petelén, Ebesfalván és Gyulafehérváron. Minász püspökük Besztercén telepedett le.

/.../

Az így letelepedett örmények üzletet nyitottak, iparűzéshez fogtak, mások pedig marhakereskedéssel, vagy fakereskedéssel foglalkoztak. A tutajozást ugyan előszeretettel űzték a gyergyói székelyek már régebben is, de tagadhatatlan, hogy annak nagyobb lendületet az élelmes örménység adott. Betelepedésük után még nagyobb buzgalommal láttak a marhakereskedés után: *„Marhákkal különösen a gyergyószentmiklósiak s azok közül inkább az örmények, évenként Moldvából többek megjegyzései szerint 40 ezer ökröt, 10 ezer lovakot, 300 ezer juhokat is kihajtottak Magyarországra Bécs felé.”* Tehát eleinte az örmény kereskedő minden figyelme a külkereskedés felé irányult.

Társadalmi életük is virágzott. Már 1726-ban a gyergyószentmiklósi örmény lakosságnak „Szent István Egylet”-e, „Szent Háromság”-ról elnevezett legényegylete, „Nagyboldogasszony”-ról elnevezett timártársulata van.

Az örménység érdeme, hogy Gyergyószentmiklós nemcsak a múltban, hanem a jelenben is Csíkvármegyének a kereskedelem és ipar szempontjából a legjelentékenyebb helysége. Az ő érdemük, hogy Gyergyószentmiklósnak virágzó kereskedelme van már akkor, amikor Csíkszereda még a kereskedelem hiányáról panaszkodik.

Megszeretik új lakhelyüket, a második nemzedék már többször és jobban beszél magyarul, mint örményül. A békeszerető örmény kereskedő kezdetben irtózik a fegyvertől, de azért szolgálja szűkebb hazája ügyét a háborúban is, úgy, ahogyan tudja.

/.../

S mégis azt látjuk, hogy a fejedelemség bukása után, a gubernium korában alig múlik el néhány évtized, már mint ellenség áll szemben egymással az „örmény compagnia” és a szék. Csipkelődés, boszszantás előzi meg a már-már komolyra forduló gyűlölködést. Se szeri, se száma az örménység panaszának. „Nemes Gyergyószékbe telepedett örmény Compagnia Bírāja, Esküttei és Vénei” panasszal fordulnak 1733-ban gróf Haller János gubernátorhoz. Elpanaszolják,

hogy a szék megtiltotta a kútásást, a templomépítést, sőt, hogy 8 óra előtt a piacra menjenek, holott „az előtt mindenféle ember, még az Czigány is szabadon vásárol, tsak az Örménység arceáltatik.” Nagyon el lehettek keseredve, mert panaszuk végén azt írják, hogy készek elhagyni Gyergyót, ha a szék házaikat megveszi.

Ez utóbbi fenyegetés beváltására nem kerül sor, mert Haller a 8 óra előtti vásárlást kivéve orvosolja sérelmeiket: kutat áshatnak, templomot építhetnek.

Miután bizonyos, hogy a székelység a kútásás és templomépítés eltiltásával az állandó letelepedésben akarta megakadályozni az örményeket, önkéntelenül merül fel az a kérdés, hogy mi az oka ennek a mélységes gyűlölködésnek, amelyből még az utókornak, sőt sajnos, a jelennek is jutott?

Igazságos és elfogulatlan ítéletre törekszem!

A gyűlölködés felkeltésében és szításában hibás mindkettő: *a székely és az örmény egyaránt*; annak állandósításában pedig egy olyan nagy gyarlóság, amely már nem egy embernek s nem egy nemzetnek okozta vesztét: a téves általánosítás.

Mennyiben okai az örmények a gyűlölködésnek?

A szék megtiltja az örménységnek, hogy reggel 8 óra előtt heti vásár alkalmával a piacra menjen!

Milyen kicsinyes dolognak látszik, sok ember előtt érthetetlen ez az eljárás, pedig milyen hatalmas vád rejlik e határozatban! Magyarázata ez:

Az örmény kezdetben a szék, tehát az ország produktumát értékesítette a külföldi piacon, a magyar külkereskedelemnek volt ebben az időben szinte egyedüli munkása. A székelyek nemcsak nem gátolják, de elősegítik törekvéseikben az örménységet még akkor is, amikor még nem volt magyar honos, tehát nem hazai földről, hanem Moldvából jött be, hogy a marhát, majd a fát itt megvásárolva külföldön értékesítse.

A betelepülők másik része üzletet nyitott s olyan cikkekkel látta el a gyergyói piacot, amelyeket Gyergyó nem termelt s így nélkülözött. - Nem is akadályozza őket foglalkozásukban a szék, sőt telekvásárlás és házépítés engedélyével édesgeti őket arra, hogy állandó lakosai legyenek Gyergyónak.

Sajnos, ez a kölcsönös megbecsülés csak addig tart, amíg kihal a beköltöző s helyébe áll a fiatal nemzedék. A fiatal nemzedék egy része, amely becsülettel, tisztességgel szerzett vagyont örökölt apától, már unta a külkereskedelem viszontagságait, rizikóját, annál is inkább, mert a közlekedés bizonytalan az elhanyagolt közigazgatás miatt. Többen arra adták a fejüket, hogy belföldi portékájukat, gyakran a jelen piacának termékeit - az élelmi cikkek és a napi fogyasztás szükségleteit is beleértve korán összevásárolva nyereséggel, könnyen szerzett haszonnal adják el a kereskedés csínjaiban járatlan székely fogyasztónak. Így gyakran megtörténhetett, hogy a székely saját földje terményeit, produktumait kénytelen megvásárolni a nem termelő másodkézből, tehát jóval drágábban.

Könnyen megérthető, hogy a nem éppen tisztességes kereskedés e fogásai feledtetik lassankint a székelységgel a jóviszonyt s elvetik a magvát a gyűlölködésnek, a visszavonásnak s okozói lesznek sok-sok kellemetlenségnek, amit akár a székely okozott az örménynek, akár az örmény a székelynek; a széknek, a jó egyetértésnek s az eljövendő nemzedéknek mindenképpen kára volt abból. A szék annyira ragaszkodott e határozathoz: t.i. hogy 8 óra előtt az örmény ne mehessen a piacra, tehát csak akkor, amikor a székelység már bevásárolt - hogy azt maga Haller gróf sem másítja meg: „A mi a N. Szék fakultálya (*értsd: hatásköre - a szerk*), azt én magamtól el nem ronthatom:”

De megtalálhatjuk a gyűlölködés okát a székelységben is:

Az a nép, amely karddal szerez hazát és harci érdemekkel kiváltságokat, nem tudta magával

egyenrangúnak tekinteni a hazátlan kereskedő népet, tehát nem is annyira a barátság és lovagiasság, mint inkább a jóindulat és a hasznosság tudatolása nyilvánul meg a székelységnél, amikor a menekülőket befogadja.

Ez a kor, amely visszhangzik az ágyúdörgéstől, a vagyonszerzésnek még csak azt a módját tudta értékelni etikailag, amelyet a kardot forgató kar eszközölt. A kereskedelmet, s így annak munkásait sem becsülték annyira, amennyire a későbbi, a felvilágosodott korok becsülik. De ez a megkülönböztetés csak akkor válik bántóvá, amikor ahhoz a lappangó irigység is járul. Ez pedig a folytonos harcok miatt elszegényedett, gazdaságilag már régen tönkrement közszékely szívébe rögtön belopózott, mihelyt az örmény a foglalkozásával neki ártott. A nyomorgó székelly irigységgel néz be a jómódú örmény udvarába, de a maga vigasztalására őseire és sebeire gondol s kiül szemére az a lenézés, az a mélységesen bántó, bosszantó ócsárlás, amely a tönkrement mágnás szeméből szokott a meggazdagodott zsidó bankár felé villanni.

Ezek az okok pedig utat nyitnak a téves általánosításnak. Az egyes eltévelyedéseért az egész örménységet teszi felelőssé és bántja a székelly; a tisztességes kereskedésben is csalást lát, sőt általánosít a faj származásának rovására. Ugyanis jönnek be az örménységgel, mint azok hajcsárai, cigányok is. Ezek a páriák, akiknek állatsorba menő dolguk volt Moldvában, örömet szöknek el kegyetlen földesuraiktól, hogy az örményeket átkísérjék Erdélybe. Sok közülük mesterséget tanul: kovács, üstfoltozó, szitagyártó lesz és letelepül. A bosszús székelly rosszindulatúlag ezekkel azonosítja a tisztavérű, minden faji keveredéstől irtózó örményt is. És ez a balga hit, ez a lappangó gyűlölködés nem tűnt el teljesen a közszékelység felfogásából ma sem, amikor hál'Istennek már csak a templomban szólal meg apái nyelvén az örmény, s oka ennek nemcsak a székelly, aki „cigány”-nak, hanem az az örmény is, aki „paraszt”-nak szidja a székellyt.

*****

A Várfok Galériában szeptember 11-én nyílt három fiatal képzőművész, köztük **Dobribán Fatime** kiállítása, amely október 11-éig látható.

Kinn, a zöldben

A Bécsi Kapu szomszédságában található Várfok Galéria a Három a kislány hangulatos, zenei élményt idéző címmel mutatta be Hédi, Édi, Médi, azaz Dobribán Fatime, Tóth Ágnes és Töttös Kata ifjú művésznők festményeit. A három lány a Magyar Képzőművészeti Egyetem frissen végzett növendéke, Gaál József, Nagy Gábor valamint Károlyi Zsigmond és Radák Eszter osztályából.

Három művészalkat, három stílus. Külön-külön is figyelemreméltók, ám kollektív megjelenésük plusz tartalmat jelent a kiállításon.

Ugyanis a megfogalmazott témák, felvetett kérdések ily módon sűrítetten szólnak nemzedékük s általában a kor emberét érintő, foglalkoztató problémákról. Mindez a piktúra nyelvén, hol dekoratívabb, hol elemzőbb felfogásban jelenik meg.

Dobribán Fatime gyökereiben gyergyószentmiklósi magyarörmény. Művészetében nyílt, őszinte szívvel, egészséges érzéssel menekül a természethez, a zöldbe. Teljes emberként éli meg vágyakozását: ébren szemlélődve, álmaiban és visszaemlékezéseiben egyaránt. Így együtt: egész. A tér és idő korlátai feloldódnak s ezáltal egy tágas világra nyílik tekintetünk. Az elmondottak alapján képeinek tartománya akár a szürrealistól a transzcendensen át a spirituálisig is